

Els tres exilis de Josep Puig i Cadafalch: 1923, 1936 i 1941

MANUEL CUSACHS I CORREDOR

Josep Puig i Cadafalch (1867-1956) al llarg de la seva vida, que fou prolongada i intensa i que abraça els camps de l'arquitectura, la història, la restauració i la política, va haver de sofrir –per causes estrictament polítiques– tres exilis els quals passem a explicar amb més amplitud.

El primer exili –voluntari– s'inicia arran del cop d'estat de Primo de Rivera del setembre de 1923 contra l'autonomia catalana. Tres mesos més tard –després d'intentar convèncer el dictador– delega les seves funcions de president de la Mancomunitat de Catalunya en el vice-president de l'assemblea de la mateixa. I el dia 26 de desembre del 1923 creua la frontera francesa i reprèn les seves investigacions arqueològiques i arquitectòniques. «El 26, professor d'una Universitat inexistente, disfressat de savi, la màquina fotogràfica al coll i l'àlbum a la mà, començava la nova vida tot recorrent l'àrea geogràfica del primer art romànic», segons podem llegir al llibre *Puig i Cadafalch, arquitecte, polític i historiador de l'art*, de l'Enric Jardí¹. Tornarà a mitjans de febrer del 1924 i replica a *La Veu de Catalunya* les crítiques rebudes pel que fa a l'administració econòmica de la Mancomunitat amb un article titulat «Els deutes de la Mancomunitat»:

Preparem-nos a veure podar la misèria

¹ Enric Jardí (1974). *Puig i Cadafalch, arquitecte, polític i historiador de l'art*, Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana, Premi Iluro, p. 167.

que la Mancomunitat gastava en l'obra de cultura per tornar a l'«honrada administració» dels qui deixaren formar la Barcelona d'un milió d'habitants sense aigües, sense clavegueres, però també sense museus, sense biblioteques i sense escoles.²

El segon exili, el del 1936, va ser més dolorós el qual va tenir com a epicentre el cop d'estat d'un sector sediciós de l'exèrcit republicà espanyol capitanejats pel general Francisco Franco el 18 de juliol, que provocà l'esclat d'una cruenta Guerra

Josep Puig i Cadafalch al monestir de Sant Miquel de Cuixà durant el seu exili (1937?)

² *La Veu de Catalunya*, 24 III 1924.

Civil (1936-1939) que significà la derrota de la República Espanyola. A Catalunya, la revolta dels militars sediciosos seria avortada pels republicans i els sindicats i s'encetà una persecució descontrolada de persones de dretes i/o catòliques i la destrucció de moltes esglésies, el seu patrimoni artístic i també la seva documentació. Puig i Cadafalch com a membre destacat i significatiu de la Lliga també patiria en pròpia carn la repressió revolucionària. A les seves memòries ell mateix ho ha deixat escrit amb unes paraules, uns sentiments, unes conviccions, unes vivències que ens mostren el seu temps:

El diumenge vaig a missa al temple d'Argentona. Ja no dormo a casa. No sé quants dies passen en la vida monòtona d'escriure, baixar a l'hort, pintar, escoltar la ràdio, dormir, comentar notícies. La pau regnaria en el poble sense la invasió de camions armats que apareixen de tant en tant [...] L'endemà visito al rector i li entrego un certificat del valor del retaule i del temple i li prego, a ell i al poble, i fins els ordeno en virtut dels càrrecs que tinc, de salvar-los. Els bàrbars venen l'endemà i el meu document els fa retrocedir. [...] Venen per segona vegada a cercar-me: els vàndals necessiten sentir-me i veure'm. Un home del poble ens ve a cercar i hi vaig. La meva esposa, plena de coratge, hi consent. Déu ens ajudarà. Pel camí penso que al capdavant fora dolç morir d'una bala al servei de Déu a qui tot ho dec i al servei de l'art que m'ha corprès tota la vida.³

La seva vida, com veieu, corria perill. L'aconsellen que marxi a l'estranger. Se'n va sol i deixa l'esposa i la filla. Abans de

³ Josep Puig i Cadafalch (2003). *Memòries*, Biblioteca Abat Oliba, 252, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 360

partir d'Argentona encara va tenir el valor d'impedir en persona que els revolucionaris cremessin l'església parroquial de Sant Julià –ben a prop de la seva casa d'estiueig i que havia restaurat– i va embarcar a finals de juliol al torpediner Fortuné a Barcelona rumb a Portvendres (Rosselló) ja a França, terra lliure. De la partida diu a les seves memòries:

Sortida trista la del torpediner Fortuné. Petits vaixells amb la bandera roja ens escorten. Moments d'emoció. Tothom plora!. Jo no puc plorar. Sento el deure de la serenitat. Deixo tantes coses que he estimat! Penso que potser mai més reveuré la Pàtria. Penso que la França és també per a mi una Pàtria. passem davant d'Argentona [on hi ha la seva esposa i la seva filla] Un adeu em surt de l'ànima⁴.

Allà al sud de França i en contacte amb altres exiliats es dedicà amb cos i ànima a la restauració del monestir romànic de sant Miquel de Cuixà, on s'hi està fins a l'any 1941 que decideix tornar a Catalunya. Però quan ja ha trepitjat la seva terra estimada tindrà una molt mala notícia que l'obligarà a marxar novament frontera enllà. Un cop aquí s'assabenta que a principis de l'any 1941 al *Boletín Oficial del Estado* (BOE) apareix una ordre per la qual: «ell i a dos altres arquitectes catalans, juntament amb el madrileny Modesto Sánchez Arcas, [...] els és prohibit l'exercici de la professió d'arquitecte «a perpetuidad». La Universitat de Harvard (Cambridge, Massachusetes), en assabentar-se envia una reclamació al ministre de la Governació franquista que rectifica. Ell, a més, fou advertit per algú ben relacionat amb la policia: «que hi havia estesa una ordre de detenció contra ell, de manera que si tenia el passaport a punt, el millor

⁴ *ibidem*, p. 369.

que podria fer seria que s'exiliés una altra vegada, consell que Puig va atendre amb natural diligència»⁵.

El tercer exili. Torna a marxar a França l'any 1941 on roman fins ben entrat l'any 1942, segons ha escrit l'Enric Jardí a la biografia esmentada. Va tornar a finals d'aquest mateix any a viure a Barcelona, a la seva casa del carrer Provença, on, bo i les dificultats que imposava el règim franquista, i junt amb altres col·laboradors, fidels com ell a Catalunya reorganitza l'Institut d'Estudis Catalans reunint-se a casa seva mateix. Fou dels pocs que es va negar a donar suport el règim franquista un cop aquest ja estava afermat. Puig i Cadafalch es va mantenir fidel als seus principis, als seus valors fins el darrer dia de la seva vida, el 23 de desembre de 1956. Les seves despulles foren traslladades de Barcelona a la seva ciutat natal el dia de Nadal al migdia i d'allà al Cementiri dels Caputxins on descansen en un senzill nínxol de la família.

⁵ Enric Jardí (1974). *Puig i Cadafalch, arquitecte...*, op. cit, p. 196.

